

Santa Martako tren geltokia

Gotzon Plaza Jaio

XXXVI "Erretereria Hiria Ipuin Lehiaketa"ren euskara modalitatearen irabazlea. Ereintza Elkarteak antolatua, Erretereriako Udalaren babesarekin.

Ilustrazioa: Iñaki Legorburu

Tomás Celedonio Salvideak txaleko urdineko poltsikotik kate finez lotuta zeukan erloju doratua aztertu zuen. Ordu eta hoge minutuko atzeraldia. Pentsa ezina, hamabi urte zeramatzan Santa Marta Cluiquéko geltokian lanean, lehen hiru urteetan telegrafia ofizial bezala eta geroztik geltoki-buru eta inoiz ez zuen halakorik ikusi. Amesgaizto eroenean ere asmatuko ez zukeen gertaera.

Tren geltokiko burua zela adierazten zuen kapelu gorri biseraaduna urduri mugitzen zen gora eta behera nasa bakarreko geltokian. Eraikin zahartu hartara hurbildu zen pauso urduriak atzean utziz. Berarekin geltokiko lanak atontzeko zegoen menpeko ofizialari zuzendu zitzaion, Mario Renato Pazzoni italiarren semea. Tomás Celedonio ez zen fidatzen bere ofizialaz, jakin bazekin geltoki-buruko postuaren atzetik

zebilela-eta. Leialtasuna falta zitzaion. Baina kontuz Mario Renato, Tomás Celedoniok bazuen urteetako lana ongi konplitua eta kapitaleko nagusien estimazio ondo irabazia.

– *Ba al dago berririk?* – zakarki galdetu zion Tomás Celedoniok.

– *Ez. Ez dugu telegramarik jaso. Ez dakit zer gerta dakioken.*

– *Zu ez zaude pentsatzeko, neu naiz geltokiko ardura-duna. Adi egon telegrafoari!*

Nagusiaren bortizkeria irensten eta murtxikatzen zuela, Mario Renatoren muzinak eta marmarka zerizkion hitzak entzun gabe, Tomás Celedonio kezkatuturik zegoen. Asteartero eta bat-batean hutsik egin gabe, geltokiko erloju handiak hamaikak eta bost markatzen zuenean San Rafaeletik etorritako trenak geldiuena egiten zuen Santa Martako geltokian. Bere geltokian. Domingo Vasquez makinistak eta Diego Torres eta Salomón Nasquar fogoneroek asteroko agurrak luzatzen zizkieten Tomás Celedoniori.

Geltokia panpa zabalean galdurik zegoen. Inurri bat lur geruzan. Ur tanta itsasoan. Eta itsaso barean bezala, ez zegoen inolako oztoporik horizontean begirada ahazteko. Ez zegoen mendixarik, ezta muino apalenaren izena izan zitekeen inolako lur garairik. Zuhaitzak ere, han-hemenka sakabanaturik, lurzoruen kontra zapalduak izan balira bezala; itzalak iltzatuak zeuden lurrari, lur marroi edo beltzari, nonahi behatuz sastrakak eta belar horizkatuak baino ez ziren.

Euriteen sasoi motza pasatuz agorrarena heldu berrira zen eta egun batetik bestera itsaso berdea gariaren koloreko ur masa bihurtu zen. Zeruek altuago zeudela ziruditen, hain urdina baitzen sabaia. Gorantz begiratu, begiek urrutiko horizontea arakatzan zuteneko nekadura bera izaten zuten, biak egon bazeuden, baina inolaz ere bertaratzeko aukerarik ezta ausardiarik gabe. Agian, ez ziren imajinazioan baino existitzen hutsunez osaturik zeuden irudiak. Itsasoaren hondoan edo izar edo planeten arteko espazioetan norbait balego, ez litzateke tren geltoki pobre hartan baino bakartiago sentituko.

Geltokia eskasa zen, etxola pobretzat pasa zitekeen. Kilometroak aurretik kilometroak atzetik, trenbideen marra zuzenek zeharkatzen zuten infinituan pausatutako geltokia. Edo infinitua bi zati infinitutan banatzen zuen puntu xumea.

Trenbidea ekialdetik mendebaldera zetorrela esan zitekeen, soilik mapetan marra zuzen erraldoia margotzen zuen eta. Agian, trenetan ziharduten langileek salbu, inortxok ez zuen marra osoa errekorrituko inoiz. Domingo Vasquez eta Diego Torres –biak galegoak– eta Salomón Nasquar –turkoa, merkatarisiriarren sendikoa– aingeru mezulariak bezala ari ziren munduaren infinituko punta batetik bestera bidaia amaigabean.

Beraiei esker, Tomás Celedoniok bazekien munduak zentzua zuela; bazeudela beste paisaia batzuk, mendiak eta basamortuak, haran maldatsuak korronte handi eta jauzi handiko ibaiekin; bazekizkien kapitelean jasotako berriak ere. Asteartereko trenari esker, munduak oraindik biraka zebilela ziurta zezakeen geltokiko buruak. Horrez gain, beharrezko zituzten arropak edota elikagaiak ekartzen zizkieten, batez ere goizero hain preziatua hartzen zuen kafe beltza. Salomon turkoak ekartzen zion familiako merkatariek hartzen zuten bera.

– *Kalitate onenetarikoa berorrentzat, jauna.* Har beza paketetxo hau ene estimazioarekin, jauna.

– *Eskertzen dizut, Salomon. Zutaz gogoratuko naiz goizeko kafearen usaina dastatzen dudanean.*

Beste trenetako langileek gehienez buru-agurra egiten zioten nasan zutik mantentzen zen geltoki-ofizialari eta erregelamenduak adierazten zuen hamabost minutu igaro ondoren, beste buru-agur batez partitzen ziren hitzik, berririk, poztasun eta tristeziarik konpartitu gabe. Tomás Celedoniok, begirada tristatuta, ezagutzen zituen presaka ari ziren tren-langileon pentsamenduak:

–*Zorioneko tokitik alde egiten dugun zortea, alafedea! Ez nintzateke hemen egongo ezta hil geroztik ere. Infernuri badago, halakoxea izan behar du. Fogoneroak! bota ikatza eta goazen azkar!*

Bulegoa, tiket saltokia, itxarongela eta telegrafoaren gela denak batera batzen ziren lau paretan artean. Buztina eta zura erabili zuten paretak eraikitzeke, zoruan lur zapalduaren gainean oholak jarriz. Teila-tuak, behin teila gorritz hornitua, zuloak eta zuloak konpontzeko premiak zituen. Buztinezko paretak, kanpoaldetik kareztatuak izan ziren eta agorraldie-tako beroetatik toki freskoa mantentzen zuten borrokaldean, nahiz eta hemen ere denboraren kalteak begi bistakoak izan.

Egurrezko nasa zuen geltokiak, lehen luzeagoa, baina orain hogeit bat metrotara murriztua zena. Eta hogeit metro horiek soberakoak eta larregi ziren. Astero sei tren baino ez ziren pasatzen eta denek egiten zuten geldiuena Santa Martan eta hori derrigorrezkoa zutelako, erregelamenduak markaturik zuelako inon existitzen ez zen parada galdu hartan gelditu beharreko agindua.

Benetan berezia zen norbait igotzen baldin bazen bidaia infinituari ekiteko; eta are bitxiagoa norbaitek trenetik jaisteko ausardia izaten bazuen. Tomás Celedoniok ez zuen zehazki gogoratzen noiz izan zen azken aldia, zeinetan bidaiari bat Santa Martara etorri zen. Beharbada, urte bat lehenago edo akaso bi izango ziren: igandeko trajedun gaztea larruzko maleta esku batean, bestean medikuek erabiltzen duten maletin beltza eta bizkarrean motxila batetik ateratzen ziren kartoizko tutuekin kargaturik, jaitsi ondoren zuzendu zitzaion eta ea non zegoen Santa Martako alkate jauna galdetu zion, Nazioko Gobernuaren ministeriotik zetorrela, topografoa zela eta inguru haietako mapa berriak sortu behar zituela, jasotako manatuak konplitu. Tomás Celedoniok, ahal zuen hobekien, ez zela inolako alkaterik azaldu zion, baina landa eremu zabal, handi, ia gizakiz hutsik zegoen hartan pertsonarik aberatsena Ramiro Argüelles zela eta beregana zuzendu zuen gaztea. Handik lau hilabetetara, Tomás Celedoniok berriz ikusi zuen ministerioko gaztea, baina oraingoan ez zirudien hain gaztea. Egia esan, ero etxetik ihesitako espiritua ematen zuen presaka igaro zen lehen trenera igo zenean maleta gabe, mediku maletinik gabe eta soilik bizkarrean zuen motxila, jabego bakar moduan. "Bakardadea", pentsatu zuen Tomás Celedoniok, "itogin da bakardadeaz, gizagaixod".

Santa Marta Cluiqué ez zen existitzen. Tren geltokitik aparte, ez zegoen ezer. Handik bost kilometrotara panpa iparraldeko norabidea hartuz eta lurrezko bidari jarraituz, toki haietan zegoen herri itxura zuten etxe sakabanatu batzuk zeuden. Ez ziren guztira hogeit etxe baino gehiago zutik zirautenak eta haietako bat Tomás Celedonioren zen. Bere menpeko ofiziala, Mario Renato italiarra, hiru urte lehenago etorri zen herrira familiarekin, emaztearekin eta bi alaba gaztetxoekin, eta Tomás Celedonioren agindupean jarri behar zelako eskutitz ofiziala erakutsi zion. Bost urtetarako postua zuela Santa Martan azaldu zion Mario Renatok, gero hiriburura aldatzeko asmoa eta tren konpainian kargu oparoagoa lortuko zuela aurpegiratu zion nagusiarri. Amaren neba zuen osaba kargudun agintaria zela eta beronen eskutik tren konpainiako bulego moderno eta eroso, soldata ederra eta etxe berria zituela zain.

Tomás Celedoniok ez zuen atsegin menpeko ofiziala ezta erakusten zituen harropuzkeriak, handikerietan amesten beti geltoki-buruari behin eta berriro azalduz hiriburuan izango zuen etorkizun distiratsua. Lehen hilabetea igaro baino ez eta Tomás Celedoniok bidea moztu beharrean ikusi zuen bere burua:

—Mario Renato Pazzoni jauna, ez zait batere axola hiriburuan izango duzun bizitza. Ez zait inporta ere familiarikideak lagunduko dizun ala ez goi mailako postura heltzen. Bost axola zure etorkizuna eta zure soldata. Hemen zauden bitartean neu nauzu nagusi (zure eskutitz ofizialean argi eta garbi azaltzen den legez) eta lanari ekitea izango da zure helburu bakarra. Ulertu duzu Pazzoni jauna?

Ez, Tomás Celedoniok ez zuen atsegin eta italiarra ere gauza bera sinatzeko prest zegoen; eta nahiz eta hain toki apartatuan, toki abandonatuan, toki ez jakin hartako eremuan bakoitzaren etxebizitzak apenas bostehun metro izan, bakoitza bere kasa joan-etortzen zen lanera, tren geltokira. Zera pentsa zitekeen; hain toki bakartian izanik harreman ona izango zutela gizaki zibilizatuek duten bezalakoa, baina hain urruti zegoen zibilizazioa! Panpa erdian itxurek ez zuten baliorik eta ez zegoen ezer disimulatzerik. Gizon biek bizitza paraleloak zituzten inoiz elkartuko ez diren trenbideko burdinbideak bezala.

Tomás Celedoniok etxean zuen mando beltzarana erabiltzen zuen zalditzat lanera ailegatzeko eta Mario Renatok batzuetan oinez betetzen zituen bost kilometro haiek, beste batzuetan tartana zahar batean, zaharragoa zen astotxo batek tiratzen zuena erabiliz. Zain, itxaroten nori edo zeri jakin gabe egun osoan. Astelehenean, hamarrak hogeit gutxiagoko tren; asteartean, hamaikak eta bostekoa; asteazkenean, hamabiak eta erdietakoa; ostegunean, tren bat hiruretan eta bigarrena sei eta erdietan; eta ostiraletan, bederatzi eta laurdenetakoa. Sei instant hauek salbu, ezereza, urrutiko horizonteak urrutiago mugitzen ziren, bihotzaren estutasuna, isiltasuna, mesfidantzaren usain mikatza gizon bien artean. Isilik. Gorrotoa isila izaten baita.

Beste garai batzuetan –jadanik ahaztuak eta galduak, Panpako haize amaigabeak ezabaturik zituelako sasoi haietako lorratzak– abeltzainek Mendozako gobernadoreari eskatu, exijitu, eskupeko diruak eman zizkieten tren lur zabal haietatik pasa zedin. Eta geltokiak ezagutu zituen gloria egunak astero ehunka abere-buru trenetan sartzen zirenean kapitaleko hiltegiak helmuga. Trenak eramaten zituen animaliak eta trukean zilarrezko txanponak ugaritu ziren Santa Martan; zetazko jantziak eta parasolak haziendetako emakumeentzat; Pariseko lurrin modan zeuden abere kiratsa uxatzeko; trenak champagne botilak eta zigarroak ekartzen zituen eta baita bost piano Europatik bidaliak ere. Siestaren orduetan, beroari itxiak ziren leihoen ostean, aberatsen alabek pianoaren musikaz betetzen zuten denbora saiakera amaigabeetan.

Urrezko garai haietan Santa Marta Cluiqué herriak mila biztanle izango zituen. Larunbatero merkatal azoka ospatzen zen elizaren aurreko zelaian. Ezin zitekeen ziurtatu nola, ezta nondik etorriak ziren, baina merkataritza turko zaratatsuak inguruko haziendetako produktu salerosketan aritzen ziren goiz osoan. Haziendetako abeltzainak herrixkara hurbiltzen ziren, beraien ganaduak trenetan sartu ondoren irabazitako sosak xahutzera. Garai haietan, Tomás Celedoniok bi urte baino ez zituen bete lanpostuan. Garai haietan emaztea zuen geltokiko buruak eta semetxo jaio berria. Garai haiek ezabatuak izan zirenean, merkataritza turkoak desagertu ziren haziendetako abeltzainekin batera tren hartu eta basamortu

hartatik ahalik eta urrunen abiatuz eta Tomás Celedonioren emazte eta semea ere aldra haiekin batera joan ziren.

Gautxoen garaiak bereak eginak zituen: animalia abandonatuek zaintzaile gabe harrapakin basatien atzaparretan amaitu zuten edo gosez nahiz egarriz beren hezurak sastraken artean zurikatzen ziren, aintzako egunak nola pasatu ziren lekuko.

Hori guzti hori Tomás Celedonioren buruan biraka ari zen begiak txikiagotuz horizontean galtzen ziren trenbideak arakatzen zituen tartean. Ez zen ezer ageri.

Zer egin behar zuen geltokiko buruak halako unetaz? Bat-batean, Mario Renatok hainbeste itxaron zuen aukerari aurre egin beharrean ikusi zuen bere burua. Telegrama igorri San Rafaeleko nagusiei hondamendi haren berri emateko? Ez zen batere ohikoa Santa Martatik telegramarik bidaltzea; egia esan, jasotzea ere ez zen eguneroko gauza, baina noizbehinka Nazio edo Probintzia Hiriburutik heltzen ziren araudiaren aldaketen berri emateko. Baita Nazioko edota Probintziako Agintari nagusiak aldatzen zirenean. Presidente edo Gobernadore berrien izenak urrezko hizkiz grabatuak izan ziren bezala, Tomás Celedoniok bulegoko ezkerreko paretan horretarako bereziki prestaturik zuen ohol landu batetan itsasten zituen. Besterik ez.

Inozotzat hartuko ote zuten beldurrez pentsatzeak burua ideia eroz bete zion: urteetako lan zintzoa, lan konplutua, urteetan lortutako izena, dena kolokan zegoen urrats desbideratu bakar bat emanez gero.

Ramiro Argüelles abeltzain aberatsa otu zitzaion aukera bakarra, aberastasunak jakituria eskutik zekarrelakoan. Aholku eskatu behar zion, zer egin behar zuen, zein bide hartu. Burua kolokan ikusten zuen, hari fin batek banatzen zituela arrakastaren eta porrotaren eremuak.

Arrakasta, ohiko profesionaltasunez ekitea eta izu guztiak bazterturik izatean zetzan: ohiko geltoki burua, irmo mantentzen zena Salomon turkoak eta Diego Torres galegoak altzairuzko makina barnetik kapelu beltzatuak eskuetan olesak eta adioak bere

postuan zutik jasotzen zituena, banderatxo gorria kapelu gorrira eramanez erantzun gisa. Porrota... Hobe ez pentsa porrotak ekarriko zizkion ondorioetan: halakoetan beti izaten da ikerketaren bat, ikerketak erruduna darama atxikirik eta errudunak bere izena izango zuen ziurrenik. Gainera Mario Renatok ere hitz bi baino gehiago esango zituen (faltsuak, jakina) eta ez nagusitzat zuen erruduna errutik libratzeko, baizik eta lepoko soka gehiago estutzeko.

Bihotza lauoinka eroan, Tomás Celedoniok begiak erlojura eta erlojutik urrutira bideratzen zituen. Bere mundua mila zatitan hausteko korridorean zegoen, infinituko luzera zuen korridorea. Toki hark, geltokiak, Santa Marta Cluiqué izandako herriak, apenas zeharkatuak ziren trenbideek ez zuten inolako zentzurik astearteroko trenak ez bazuen geldialdia egiten egurrezko nasaren parean. Dena izango zen abandonua eta amesgaiztoa, panpako zabalera neurri gabeko espazioetan.

Trena urrutitik igarri zuen. Ikusi ez, baina igarri bai. Santa Martako geltokiraino apenas senti zitekeen dardarka motela ailegatzen zen. Seguruenik, Tomás Celedonio bezalako gizakiek baino ezin izango zuten nabaritu, zainetan eta odolean oihartzuna duten trenaren *traka-traka-traka, tatum-tatum-tatum* eta burdinazko gurpilen kirrinkak.

la ordu erdi pasa zen oraindik astearteko hamaikak eta bosteko trena Santa Martara ailegatu baino lehenago. Bi ordu eta hamabi minutuko atzeraldia. Tomás Celedonio, ezer gertatu ez balitz bezala, geltoki buruarena konplutuz banderatxo gorria eskuan hartuta zutik itxaron zuen Domingo Vasquez makinistak lurrun hodeien artetik burdinazko gurpil karrankariak gelditu zituen artean. Izerdi hotzak bustitzen zion bizkarra eta ahurretan izerdiak banderatxoa irristarazten zion.

– Bai... zera, humm... ba al dago berririk Vasquez makinista jauna?

– Nobedaderik? Kial ezta, ez zegok gauza berririk munduan. Betiko erokeria.

– Beno nagusi, – hasi zen Domingo Torres – agian atzeratu egin gara, baina...

– Egia. Turko! kontaiok geltoki-buru jaunari zer izan den – moztu makinistak.

– Hara, jauna... eee... zera... Salim nire lehengusua berandu etorri dela azken negozioetatik. Beraz, itxoiten egon natzai berorri hileroko kafe paketetxoa lortu nahian. Hor datza gure atzeraldiaren arrazoia, berorrek barka nazala jauna.

Tomás Celedoniok bizkarreko pisu astuna libratu zuela sentitu zuen. Arnasa hartuz buru zeinuz eskerak eman zizkion turkoari eta kolorea bere masailetara itzultzen zenean tren langileak gonbidatu zituen tragoxka batera, ohi bezala. Ohiko zeremoniak aurrera ekiten zuenean trenaren alboan, Tomás Celedonio ez zen ohartu telegrafoa martxan zela, ezohizko gertaera hartako berria gobernadorearen bulegora eta tren konpainiako buruetara zuzendurik.

